

18/1.	73	27	—	18	82	—	12	88	—	29	71	—
18/2.	91	9	—	18	82	—	18	82	—	35	65	—
18/3.	82	18	—	18	82	—	100	—	—	71	29	—
19.	73	18	9	45	55	—	88	6	6	65	29	6
20.	64	36	—	36	64	—	65	29	6	41	59	—
21.	91	9	—	18	82	—	94	6	—	41	59	—
22.	91	9	—	18	82	—	100	—	—	65	29	6
23.	82	18	—	9	91	—	88	12	—	24	76	—
24.	82	9	9	18	82	—	24	76	—	94	6	—
25.	64	36	—	36	64	—	—	100	—	6	94	—

A másodszori meghallgatás már a hangminőség pontosabb meghatározását célozta, és fonetikus jellel kellett az érzékelt hangot jelölni. A kísérlet eredményeit összegezve az alábbi következtetésekre jutottam:

1. A szubjektív észlelésen alapuló megfigyelések mellett műszeres elemzésekkel is igazolni lehet a veláris [ð] magánhangzó meglétét az oltszakadati nyelvjárásban.

2. Nagy a bizonytalanság a nyelvjárási hangok szubjektív hallás utáni lejegyzésében, ennek következtében jelentős eltérések vannak a nyelvi valóság és annak fonetikus átírásban való tükröztetése között, s az így kapott adatok csak nagy fenntartással és kritikával használhatók tudományos feldolgozásra.

3. Érdemes a komplex fonetikus vizsgálatot kiterjeszteni a nyelvjárás teljes hangállományára, mert ezzel a módszerrel megbízható leírást tudunk adni az egész hangrendszeréről.

BOLLA KÁLMÁN

"Nem múlik el ez a nemzedék ..."

1. BALÁZS JÁNOS a Magyar Deákság című kötetében (Bp., 1980. 224 kk) felújította azt a HUNFALVY PÁL és NAGY GÉZA által már emlegetett névfejtési gondolatot, hogy a magyar *név* és a *nem* szavak azonos etimológiai alapra mennek vissza. BALÁZS JÁNOS nemcsak e szavak összefüggését hangoztatja, hanem azt is, hogy a két szó valamikor az ősmagyarban szóhasadással különülhetett el egymástól. A két szó közül az utóbbi származéka a *nemzet* szavunk, amely tény etimológiai felismeréséhez nem kell nagy erőfeszítés, ám az tény, hogy a *nemzet*, a *nemzetség*, a *nemzetiség* fogalomkörének akár etimológiai elemzése, valamint arra a tényre való rámutatás, hogy a honfoglalás időszakában az a körülmény, hogy valaki meg tudta nevezni szélesebb értelemben vett rokonságát: *nemzetségét* és így nemzetség-tudata volt, ezelőtt 20 éve, mikor BALÁZS JÁNOS ezzel foglalkozott, elég bátor tudományos kérdésfelvetésnek minősült. Ugyanekkor már SZÜCS JENŐ is foglalkozott a

kérdéssel. Mind BALÁZS, mind SZÜCS elfogadják azt a nézetet, hogy a korai Árpád-korban az számított mintegy magyarnak, aki "meg tudta nevezni" azt a nemzetséget, amelynek tagja volt. Az egész okfejtésben én pusztán azt a mozzanatot nem tudom elfogadni, hogy a *név* és a *nem* szavunk szóhasadással különültek volna el egymástól (i. m. 245). E szavak – jóllehet azonos indoeurópai gyökre mennek vissza –, más-más irányból érkeztek nyelvünkbe; a *név* finnugor irányból, a *nem* alán jövevénytől, tehát ha egymást érintő jelentései voltak is az ősmagyarban, jelentéstartományuk kialakulásánál nem kell szóhasadásra gondolnunk.

2. De most valójában nem erről a kérdéstről szeretnék szólni!

2.1. BALÁZS JÁNOS említett tanulmányában és ugyancsak SZÜCS JENŐ a BALÁZS által idézett kötetben (SZÜCS JENŐ, *Nemzet és társadalom*. Bp., 1974. 349) nem foglalkoznak a *nem* szavunk egy igen lényeges származékával: a *nemzedék*-kel. Ez a szó szerepel a ma forgalomban levő magyar bibliafordítások Lukács 21,32 versének megfelelőiben. E szövegrész görög megfelelőjében a *γενεα* szót, latin megfelelőjében a *generatio* szót találjuk.

Tekintsük át röviden a legfőbb fordítások idevágó szakaszait:

MünchK. 80va (1416 után): mezt nē mulic el è *nemzèt* mignē mēnden^e legēn^e

JordK. (1519): mert el nem mwlyk e3 *nēzèt* mýglen mýnidenek bel nem telnek

Sylvester 117v (Uj testamentum, 1541): ... el nem mulik az *emberi* *illetnek* minden ideie mig nem ezek mind meg liþnek

Károli(-Biblia) (2. köt. 75v) (1585): femmiképpen ez *nemzet* *fé*g el nem múlik, mignem mind ezec meglé *sz*nek

Káldi(-Biblia) (979.) (1626): el nem múlik e' *nemzet* *fé*g, míg nem mindenek meglé *sz*nek

Református Zsinati Iroda (bibliafordítása, 1975. 2: 121): nem múlik el ez a *nemzedék* addig, amig mindez végbe nem megy

(Katolikus bibliafordítás, Szent István Társulat, 1976. 1190): nem múlik el ez a *nemzedék*, mig mindezek be nem következnek.

Látható, hogy napjainkban egységesen a *nemzedék* (az 1834-ben feltűnő szó, vö.: TESz.) szerepel a nevezett helyen.

2. 2. Mit takar jelentésileg a nevezett görög, ill. a helyébe került magyar szó. A LINDELL–SCOTT-féle, STUART JONES által átdolgozott görög szótár szerint a *γενεα* szó jelentése: 1. *race, family*, 2. *race, generation*, 3. *offspring*, 4. (metaph.) *class, kind*. A jelzett jelentések magyar szóval a következők: 1. nemzetség, 2. nemzedék, 3. ivadék, 4. féleség, fajta.

A sokféle változat közül a legérdekesebb Sylvester János fordításváltozata, amely a *γενεα* szót az "emberi életnek minden ideje" formában adja vissza, azaz arra utal, hogy az emberiség nem fog kipusztulni, míg mindezek a súlyos bajok be nem következnek.

Mi lehetett az oka Sylvester sajátos értelmezésének? Pusztán csak az, hogy ő kifejezetten a görögből fordított?

WALTER BAUER görög szótárának KURT ALAUD és BARBARA ALAUD által közzétett 6. kiadása nem teljesen ugyanazokat a jelentéseket adja meg, mint amelyeket a LINDELL–SCOTT-féle szótár. Az 1. jelentés nála is 'Genus, Familie', a

második 'Reihe der gleichzeitig Geborenen; Generation; die Zeitgenossen', a harmadik jelentés itt 'Zeitalter, Menschenalter', e harmadik jelentésnek két árnyalata van: a) 'Zeitabschnitt' és b) abban a kifejezésben való előfordulása, melynek megfelelője 'in allen Zeiten'.

(Zárójelbe téve, úgy gondolom, hogy a mai bibliai értelmezéseknek van igazuk, melyek szerint egy adott 'nemzedék'-re vonatkozik a szó, mégpedig közelremutatóan 'eme nemzedék'-re, görögül: γενεα αὐτῆς.)

Sylvester János – feltevésem szerint – nem tartotta helyesnek az ő korában megszokott, ill. szóbelileg is hallhatott fordítást, melyben a *nemzet* szó szerepelt, ennek ui. több értelme volt akkoriban: 'szélesebb értelemben vett nemzetség; frátria' (1315 körül; vö.: GyS. – TESz. *nemz* alatt) és 'nép, náció' (1416 után, BécsiK. 55). Sylvestert bántotta ez a többértelműség, és talán az is, hogy a korabeli apokaliptikus időkben – akárcsak ma – e passzust a hamarosan bekövetkező "ítélet" jóslatának is vehették; feltevésem szerint ezért térhetett el a görögből jogosan szintén kikövetkeztethető 'Zeitalter, Zeitabschnitt' jelentés felé és adta a nála található sajátos fordítást.

Sylvester fordításának tehát szerintem megvan az "ideológiája", de a fordítás ennek ellenére nem a valóban helyes megoldás, hiszen a αὐτῆς közelre mutat: "az emberi életnek minden ideje" helyett legalábbis az "emberi életnek ezen ideje" ti. "időszaka" fordításmegoldást kellett volna választania, s így a görög alapján az a jelentés jött volna ki, amit egy nyelvész ismerősöm, kinek nevét itt most nem kívánom felfedni, de aki éppen a jelentéstanban és az idegen nyelvek ismeretében az egyik legkiválóbb külföldön élő szakember, így fogalmazott meg: "ez a rész végül is az emberi nem egyik fejlődéstörténeti szakaszára, mondjuk a homo sapiens életszakaszának tartamára is vonatkozhat", jöllehet – mint mondta – ilyen fordítás-változattal nem találkozott még.

Az említettekkel a bibliai szövegértelmezés többoldalúságára, és ezek közül egy sajátos XVI. századi magyar megoldás lehetséges indíttatására kívántam röviden rámutatni.

BÜKY BÉLA

Törökbálint földrajzi neveinek vizsgálata

A földrajzi nevek tulajdonneveink legbeszédesebb emlékei. A természeti és a mesterséges földfelszíni alakulatok (hegyek, erdők, patakok, dűlők, utak stb.) neve szinte egész történelmet tükröz. Épp oly beszédes emlékei történelmünknek, mint az egykori használati tárgyak vagy az írott források.

Törökbálint helyneveit a már megjelent megyei kötetekben kikristályosodott egységes módszer alapján gyűjtöttem össze. Nemcsak az élőnyelvi anyagot, hanem a